فرهیختگان
@farhikhtegandaily
WWW.FDN.IR

جیب دانشجو؛ قلک دانشگاه‌های دولتی

دانشگاه‌ها برای جبران کسری اعتبارات خود طبق برنامه بالادستی باید اقدام به درآمدزایی کنند اما این درآمدزایی از محل غیر خدمات دانشجویی و رفاهی عددی قابل توجه است؟

محمدرضا حیاتی
روزنامه‌نگار

«بودجه نداریم»؛ جمله‌ای که شاید بارها در برخورد با مسئولان دانشگاه از زبان آنها شنیده باشید. فرقی هم ندارد درخواست‌تان در قالب فعالیت دانشجویی مثلا بودجه تشکل دانشجویی یا هزینه انتشار نشریه باشد یا یک مطالبه صنفی همچون کیفیت غذا؛ پاسخ یکی است: «بودجه نداریم»!

توصیف این موضوع را می‌شود عینی‌تر مورد بررسی قرار داد؛ در مهرماه سال جاری (اولین ماه تحصیلی) طبق آماری که در همین صفحه از روزنامه «فرهیختگان» منتشر شد، تنها ۹ درصد اعتراضات دانشجویی پیرامون مسائل سیاسی بوده است. این آمار به این معنا است که ۹۱ درصد اعتراضات پیرامون مسائل غیرسیاسی (صنفی و آموزشی) بوده است که بررسی‌ها نشان داده سهم تمامی آنها ذیل مشکلات مالی دانشگاه دسته‌بندی می‌شود، به‌طور مثال ۳۶ درصد اعتراضات مربوط به مسائل خوابگاه، ۲۳ درصد مشکلات سلف و ۱۴ درصد دریافت شهریه از دروس جبرانی است، پس ردپای مشکلات مالی در همه حوزه‌ها برای دانشجویان قابل لمس است.

هزینه دانشگاه‌ها در کجاست؟

به‌طور کلی مسائل مالی دانشگاه‌ها به دو دسته هزینه کردها و منابع درآمدی تقسیم می‌شود. در حوزه هزینه کردها، مدل‌های متفاوتی برای به دست آوردن هزینه کرد هر دانشگاه طراحی می‌شود که طبق گزارش «دفتر برنامه، بودجه و تشکیلات- وزارت علوم، تحقیقات و فناوری» مدل‌سازی بودجه‌ای یک دانشگاه براساس هزینه‌های دانشگاه نسبت به دانشجو است، به نوعی همه محرک‌های هزینه در دانشجو تعریف می‌شود. پس برآورد هزینه سرانه دانشجو در گروه‌ها و مقاطع آموزشی اولین گام برای هزینه کرد یک دانشگاه است. از آنجا که هدف آموزش عالی تربیت نیروی انسانی متخصص کیفی و افزایش ظرفیت‌های علمی و دانش فنی جامعه است، به همین منظور دانشگاهی ترسیم و شبیه‌سازی می‌شود که برنامه‌ها و فعالیت‌های آن در سطحی باشد که متضمن دستیابی به اهداف فوق باشد، لذا در این دانشگاه شاخص‌های مطلوب در مراکز اصلی هزینه‌ای آن شامل فعالیت‌های پرسنلی، پشتیبانی عمومی، خدمات دانشجویی- فرهنگی، پژوهش و فناوری در هر مقطع تحصیلی خواهد بود.

براساس آمارها، هزینه آموزشی برای یک دانشجو در مقطع کارشناسی ۵۴ درصد بودجه یک دانشگاه را دربر می‌گیرد. این آمار برای پشتیبانی عمومی ۱۶ درصد، خدمات فرهنگی و دانشجویی ۱۹ درصد و پژوهش و فناوری ۱۶ درصد خواهد بود. همه این آمارها تنها یک معنی را می‌دهد و آن این است که دانشگاه‌داری برای دانشگاه‌ها پرهزینه خواهد بود و به دلیل وابستگی «شدید» دانشگاه‌ها به «شیر نفت» عملا اگر منابع درآمدی برای دانشگاه‌ها در نظر گرفته نشود، دانشگاه‌ها دچار مشکلاتی از جمله کمبود بودجه و کاهش عملکرد استاندارد خود در زمینه‌های مختلف خواهند شد که تجمع‌های صنفی نمود عینی این مساله می‌تواند باشد.

اقدامات درآمدزا برای تامین کسری

پس با ادله بالا می‌توان گفت دانشگاه برای جبران هزینه‌های خود که به هزینه پرسنلی، پشتیبانی عمومی، خدمات دانشجویی- فرهنگی و فعالیت‌های پژوهشی و فناوری تقسیم می‌شود، باید برای تامین کسر اعتبارات خود دست به اقدامات درآمدزا بزند که البته این موضوع در روش‌های منابع درآمدی که در بودجه سال ۹۷ نیز ذکر شده، آمده است. طبق پیوستی که دولت در بودجه سال ۹۷ برای مراکز آموزش عالی در نظر گرفته است، درآمد دانشگاه‌ها به‌طور کلی به پنج دسته تقسیم‌بندی می‌شود که این منابع درآمدزا برای هر دانشگاهی متفاوت است و برخی دانشگاه‌ها در این پیوست به دلایلی تنها یک منبع برای درآمدزایی معرفی شده‌اند.

درآمد حاصل از خدمات آموزشی و فرهنگی، خدمات رفاهی دانشجویی، خدمات پژوهشی و تحقیقاتی، خدمات رفاهی دانشجویی و درآمد حاصل از فروش سایر خدمات از جمله مواردی هستند که در این لایحه اشاره شده است. با بررسی هر کدام از موارد آورده‌شده در موضوع درآمدزایی می‌توان ابعاد روشن‌تری از میزان درآمدهای به دست‌آمده توسط دانشگاه‌ها کسب کرد. به صورت مصداقی خدمات درآمدزایی در دانشگاه‌ها اعم از آموزشی، فرهنگی، پژوهشی و... ذیل این موارد دسته‌بندی می‌شود: درآمد دوره‌های شبانه، درآمد سلف‌سرویس، درآمد برگزاری ترم تابستان، اجاره‌بهای اماکن، طرح‌های پژوهشی اعضای هیات‌علمی، فروش محصولات دامی و کشاورزی، درآمد حاصل از شهریه بورسیه دانشجویان تحصیلات تکمیلی، برگزاری آزمون‌های ادارات و موسسات، بازپرداخت وام، برگزاری همایش و سمینار، دوره‌های آموزشی (آزاد)، فروش وسایل اسقاط، دوره‌های مجازی، فروش کتاب و مجلات، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای، فروش اموال منقول و غیرمنقول، فروش خدمات درمانگاهی، درآمد حاصل از اماکن ورزشی و میهمانسرا، دانشجویان پردیس، فروش خانه‌های سازمانی، سود بانکی، ثبت‌نام دانشجویان انتقالی، خدمات مشاوره‌ای، اجاره اماکن ورزشی و قدیمی، درآمد کتابخانه و درآمد ناشی از اجاره کارگاه‌ها و آزمایشگاه‌ها.

مراکز اصلی هزینه تربیت دانشجو به گروه‌های زیر تقسیم شده است که عبارتند از:

هزینه‌های سرانه مستقیم پرسنلی
هزینه‌های سرانه غیرمستقیم پشتیبانی عمومی
هزینه‌های سرانه مستقیم خدمات دانشجویی-فرهنگی
هزینه‌های سرانه مستقیم فعالیت‌های پژوهشی و فناوری

عمده منابع درآمد اختصاصی دانشگاه‌ها در ایران

۱- درآمد دوره‌های شبانه ۲- درآمد سلف‌سرویس ۳- درآمد برگزاری ترم تابستان ۴- اجاره‌بهای اماکن ۵- طرح‌های پژوهشی اعضای هیات‌علمی ۶- فروش محصولات دامی و کشاورزی ۷- درآمد حاصل از شهریه بورسیه دانشجویان تحصیلات تکمیلی ۸-برگزاری آزمون‌های ادارات و موسسات ۹- بازپرداخت وام ۱۰- برگزاری همایش و سمینار ۱۱- دوره‌های آموزشی (آزاد) ۱۲- فروش وسایل اسقاط ۱۳- دوره‌های مجازی ۱۴- فروش کتاب و مجلات ۱۵- تملک دارایی‌های سرمایه‌ای ۱۶- فروش اموال منقول ۱۷- فروش اموال غیرمنقول ۱۸- فروش خدمات درمانگاهی ۱۹- درآمد حاصل از وجوه متفرقه ۲۰- درآمد حاصل از اماکن ورزشی و مهمانسرای دانشجویان پردیس ۲۱- فروش خانه‌های سازمانی ۲۲- سود بانکی ۲۳- ثبت‌نام دانشجویان انتقالی ۲۴- خدمات مشاوره‌ای ۲۵- اجاره اماکن ورزشی و قدیمی ۲۶- درآمد کتابخانه و ۲۷- درآمد ناشی از اجاره کارگاه‌ها و آزمایشگاه‌ها

درآمدها کفاف می‌دهد؟

در این بین یک سوال مهم قابل‌طرح است که این منابع چند درصد از بودجه هزینه‌ای یک دانشگاه را دربر می‌گیرد؟ به‌طور مثال، بودجه دانشگاه تهران در سال ۹۷ مبلغ ۸/۸۴۰/۱۱۵ میلیون ریال است، اما جمع هزینه‌های درآمدی این دانشگاه ۲/۱۴۵/۰۰۰ میلیون ریال در سال آینده باید باشد. یا بودجه دانشگاه شهید بهشتی در سال ۹۷ مبلغ ۳/۶۶۹/۸۶۵ میلیون ریال است، در حالی که جمع درآمد حاصل این دانشگاه ۱/۴۱۴/۵۰۰ میلیون ریال است. یا بودجه دانشگاه فردوسی مشهد ۳/۴۷۸/۵۸۱ میلیون ریال در سال ۹۷ است، در حالی که پیش‌بینی درآمدی این دانشگاه ۸۵۰/۰۰۰ میلیون ریال است. البته این همه ماجرا نیست، بلکه با نگاه دقیق بر سهم نوع درآمد حاصل از خدمات، نگرانی‌ها بر آینده درآمدزایی در حوزه‌های پژوهشی و تحقیقاتی بیشتر می‌شود. به‌طور مثال، جمع درآمدهای دانشگاه علامه طباطبایی در سال ۹۷ مبلغ ۹۰۰/۰۰۰ میلیون ریال پیش‌بینی شده است که سهم درآمد حاصل از خدمات آموزشی و فرهنگی، ۳۸۰/۰۰۰ میلیون ریال، درآمد حاصل از خدمات رفاهی دانشجویی ۴۰/۰۰۰ میلیون ریال و درآمد حاصل از خدمات پژوهشی و تحقیقاتی ۱۰۰/۰۰۰ میلیون ریال پیش‌بینی شده است. یا این وضع در دانشگاهی همچون تهران نیز به این صورت است که طبق انتظار دولت از این دانشگاه یک درآمد ۲/۱۴۵/۰۰۰ (میلیون ریالی) برای سال ۹۷ است که سهم این درآمد از محل خدمات پژوهشی و تحقیقاتی ۴۶۲/۹۲۷ میلیون ریال است که با یک حساب ساده می‌توان گفت ۲۱ درصد درآمد دانشگاه‌ها از محل خدمات غیردانشجویی و رفاهی خواهد بود.

تمام‌رخ یا نیم‌نگاه به جیب دانشجو؟

سوالی که در این بین پیش می‌آید این است که آیا سیاست‌های درآمدزایی دانشگاه‌ها با توجه به بودجه‌بندی درآمدها در سال ۹۷، نگاهی کامل به جیب دانشجو خواهد بود؟ کافی است گشتی در دانشگاه‌ها زده شود و افزایش اخذ هزینه‌های دانشجویی با دلایل مختلف از کارت دانشجویی گرفته تا هزینه دراختیار دادن فایل یک پایان‌نامه با مبالغ متفاوت دیده شود؛ موضوعی که مشاهدات چهار دانشجوی دانشگاه‌های تهران آنها را تایید می‌کند.

منابع درآمدزایی دانشگاه‌ها از دانشجویان

نام دانشگاه	خدمات آموزشی (سنوات، انصراف و...)	خدمات دانشجویی (خوابگاه، سلف، کارت دانشجویی، کارت تغذیه و...)	خدمات رفاهی (امکانات ورزشی، کتابخانه و...)
تهران	*	*	*
امیرکبیر	*	*	
خوارزمی	*	*	*
علوم پزشکی شهید بهشتی	*	*	

نسبت درآمد پژوهشی دانشگاه فردوسی نسبت به کل

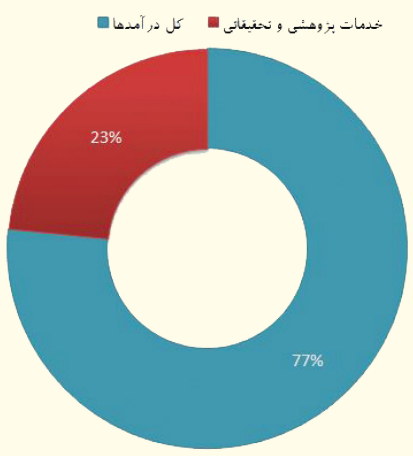

نسبت درآمد پژوهشی دانشگاه تهران نسبت به کل

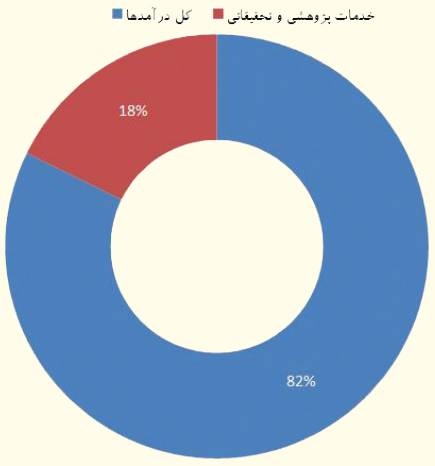

نسبت درآمد پژوهشی دانشگاه امیرکبیر نسبت به کل

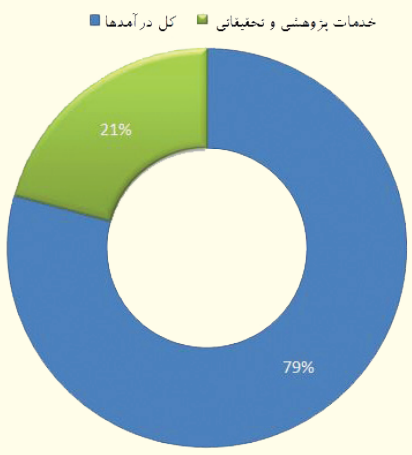

وضعیت درآمدی ۱۵ دانشگاه برتر کشور در بودجه ۹۷ (میلیون ریال)

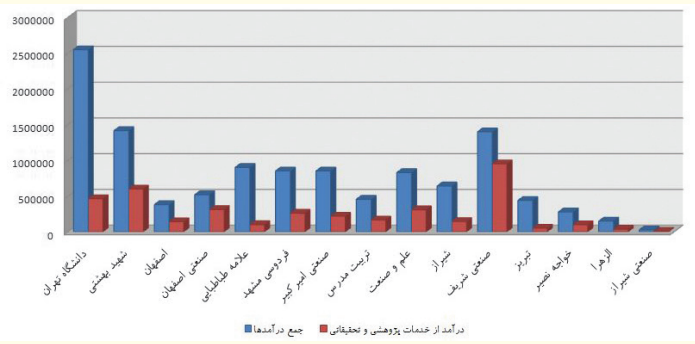

دروسی که حذف‌شان برای دانشجو هزینه خواهد داشت

سیداحسان حسینی، دانشجوی دانشگاه تهران می‌گوید: «هزینه‌های پرداختی که دانشجویان این دانشگاه باید به مسئولان مختلف پرداخت کنند، در حوزه‌های مختلف تقسیم‌بندی می‌شوند که مهم‌ترین و گران‌ترین آن مربوط به هزینه خوابگاه و تغذیه است و هزینه‌های بعدی دانشجویان چون مبلغ کمتری را دربر می‌گیرد، چندان به چشم نمی‌آید.» این دانشجوی دانشگاه تهران تصریح می‌کند: «یکی از هزینه‌های تقریبا بالایی که شامل برخی دانشجویان می‌شود، پرداخت شهریه برای ترم‌های ۹ و ۱۰ است. به عبارت دیگر، اگر دانشجویی نتواند تحصیلات خود را در مدت مجاز تعیین‌شده سپری کند، مجبور می‌شود برای حضور در ترم‌های بالاتر به دانشگاه شهریه بپردازد.» او به استفاده از امکانات رفاهی دانشگاه اشاره می‌کند و ادامه می‌دهد: «درست است که ثبت‌نام دانشجو در کتابخانه هزینه‌ای متوجه او نمی‌کند، با این حال اگر دانشجویی کتابی را از کتابخانه بگیرد، اما در مدت دو هفته قانونی که باید کتاب را به کتابخانه پس دهد، از این کار امتناع کند، مشمول پرداخت جریمه می‌شود.» حسینی می‌گوید: «یکی دیگر از هزینه‌های دانشجویی درباره حذف دروس است؛ اگر دانشجویی به هر دلیل درس یا دروسی را حذف کند، باید شهریه آن درس را به دانشگاه پرداخت کند.»

دانشجویان پردیسی مهم‌ترین منبع درآمد دانشگاه امیرکبیر

علی نوعی، دانشجوی دانشگاه امیرکبیر می‌گوید: «مهم‌ترین هزینه‌هایی که دانشجویان موظف به پرداخت آنها هستند، استفاده از خوابگاه و تغذیه است. البته در دانشگاه ما علاوه‌بر اینکه باید برای اسکان در خوابگاه هزینه‌ای را پرداخت کنیم، برای استفاده از امکانات خوابگاه نیز ملزم به پرداخت هزینه‌ای جداگانه هستیم. به عبارت دیگر، اگر ما بخواهیم از ماشین لباسشویی موجود در خوابگاه استفاده کنیم، باید هزینه‌اش را جداگانه بپردازیم.» او می‌گوید: «دانشجویان برای دریافت تغذیه نیز مجبور به پرداخت هزینه هستند. از سوی دیگر استفاده از رستوران‌های دانشگاه‌ها هم هزینه متفاوتی نسبت به سلف دارد و برای استفاده از سالن بدن‌سازی دانشگاه نیز باید به‌طور ماهیانه پولی پرداخت کرد. برای استفاده از کتابخانه نباید پولی را پرداخت کنیم، اما اگر تحویل کتاب در مهلت مقرر صورت نگیرد، باید جریمه بپردازیم.» دانشجوی دانشگاه امیرکبیر تصریح می‌کند: «درباره تحصیل دانشجویان نیز اگر دانشجو نتواند در سنوات تعیین‌شده درس خود را به اتمام برساند، برای تحصیل در ترم‌های ۱۱ و ۱۲ باید همانند دانشجویان شهریه‌پرداز، شهریه پرداخت کند و الان یکی از مباحث مطرح‌شده این است که دانشگاه از طریق دانشجویان پردیسی اخذ درآمد می‌کند.»

کارورزی دانشجویان پزشکی مهم‌ترین منبع درآمد دانشگاه‌های علوم پزشکی

علیرضا حاتمی، دانشجوی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی می‌گوید: «از دانشجویان روزانه بابت تغذیه و خوابگاه مبالغی اخذ می‌شود، اما از دانشجویان بین‌الملل بابت همه امکانات رفاهی و دانشجویی پول دریافت می‌شود؛ با این حال از تمامی دانشجویان بابت صدور دوباره کارت دانشجویی مبلغی دریافت می‌شود و حتی در برخی دانشکده‌ها دانشجویان باید برای صدور کارت تغذیه نیز پول پرداخت کنند.» او تصریح می‌کند: «عمدتا کارگاه‌های آموزشی نیز از سوی تشکل‌های دانشجویی برگزار می‌شود که دانشجویان برای حضور در آن باید مبالغی را بپردازند، اما عمده درآمد دانشگاه شهید بهشتی مربوط به دانشجویان بین‌الملل است که باید برای همه خدماتی که دریافت می‌کنند، مبالغی را پرداخت کنند.» حاتمی می‌افزاید: «اگر دانشجوی رشته‌های نیمه‌متمرکز بخواهد از تحصیل انصراف دهد، باید مبلغی را پرداخت کند.» این دانشجو می‌گوید: «عمده‌ترین درآمدزایی دانشگاه‌های علوم پزشکی مربوط به دانشجویانی است که در بیمارستان‌های مختلف کارورزی خواهند داشت؛ به عبارت دیگر، این دانشجویان با حضور در بیمارستان‌ها کار درمانی بیماران را دنبال می‌کنند و پولی که بیمارستان از این بیماران اخذ می‌کند، به حساب دانشگاه‌های علوم پزشکی واریز می‌شود.»

پرداخت پول در ازای استفاده از امکانات رفاهی و دانشجویی

محمد کفیلی، دانشجوی دانشگاه خوارزمی در این‌باره می‌گوید: «استفاده از امکانات دانشجویی مانند کتابخانه برای دانشجویان هزینه‌بر است، چرا که هر دانشجو برای ثبت‌نام در کتابخانه باید مبلغ پنج هزار تومان پرداخت کند. از سوی دیگر اگر در تحویل کتاب به کتابخانه نیز تاخیر داشته باشد، باید جریمه این کار را به کتابخانه پرداخت کند.» او درباره استفاده از امکانات ورزشی دانشگاه تصریح می‌کند: «دانشگاه ما در بحث تربیت بدنی یکی از دانشگاه‌های برتر کشور است، ولی استفاده از امکانات ورزشی مانند استخر برای دانشجویان رایگان نیست، هرچند این هزینه بسیار کم است، اما حالت رایگان ندارد.»

این دانشجوی دانشگاه خوارزمی ادامه می‌دهد: «همچنین برگزاری برخی کلاس‌های غیرآموزشی مانند فن بیان، خلاقیت و... که در قالب طرح ۲۰۲۰ دانشگاه معروف است نیز یکی از منابع درآمدی دانشگاه محسوب می‌شود.»

او با بیان اینکه به جز سلف‌سرویس و خوابگاه دانشگاه که دانشجو مجبور به پرداخت هزینه برای استفاده از آنها است، مابقی هزینه‌های پرداختی اجباری نیست، ادامه می‌دهد: «البته اگر دانشجویی بخواهد از تحصیل انصراف دهد، باید مبلغ ۲۰۰ تا ۳۰۰ هزار تومان به دانشگاه پرداخت کند.»